

Hekimoğlu Ali Paşa Kütüphanesinin içindeki kitap dolabı.

FOTOGRAFLAR: ORHAN M. ÇOLAK

ettirmiştir. Hatta onun sadaretinde matbaada yerli kâğıt kullanmak maksadıyla bir fabrika kurulması kararlaştırılmıştır.

“Âli” mahlasıyla şiirler kaleme alan paşa, ilmi araştırmaları da desteklemiş, kendisine pek çok kitap takdim edilmiştir.² Ayrıca hayatı ile ilgili eserler kaleme alınmış,³ yaptırdığı hayratlara devrin şairleri tarafından tarihler düşülmüştür.⁴

Hekimoğlu Ali Paşa iyi bir kitap-sever ve koleksiyonerdi. İlk ve üçüncü sadaretinden azledildiğinde borçları için müzayedeye satılan malları arasında kitapları da vardı. İlk sadaretinden sonra 111,⁵ üçüncü sadaretinden sonra ise 156 kitabı⁶ satılmıştır.

Hekimoğlu Ali Paşa daha beylerbeyliği zamanında (1723-1726) Kocamustafapaşa’da ahşap bir cami yaptırmıştır. Sonra bu ahşap cami ve buradaki Abdal Yakup Tekkesini yıktırarak 1733-1735 yılları arasında cami, kütüphane, türbe, tekke, sebil ve çeşmeden oluşan külliyesini inşa ettirmiştir.

Kütüphane, caminin Hekimoğlu Ali Paşa caddesi üzerindeki kapısının üzerinde, bir bodrum ve bir esas kat olarak camiyle aynı zamanda yapılmıştır. Bodrum katının bir tarafında kapı bulunurken karşı tarafı açıklıktır. Aynı zamanda sağ ve solunda büyük ve küçük hazireye bakan açık pencereler bulunmaktadır. Bu haliyle dört taraftan hava akımına açık tutulmuş ve üst kattaki okuma salonu ile burada mevcut kitaplar nemden korunmuştur. Bu katın yan tarafından bir merdivenle üst kata çıkılmaktadır. Bu merdivenle okuma salonunun önünde altı kolon ve kemerle kuşatılan üstü kapalı bir sofaya geçilir. Burası açık bir okuma terasıdır. Yandan bir kapıyla okuma salonu ile kitapların bulunduğu kitaplığa geçilir. Kitaplığın orta kısmında dört direğe müstenit eski bir kitap dolabı vardır. Ayrıca odanın iç kısmını pencerelerin üst hizasından itibaren bir kitap rafı çevreler. Bu odanın Hekimoğlu Ali Paşa caddesine bakan üçer, büyük ve küçük hazireye bakan birer penceresi vardır.⁷

Paşanın bu hayratı için düzenlettiği 1738 tarihli vakfiyeye göre⁸ vakfın geniş bir kadrosu vardı. Bu kadro arasında yer alan kütüphane personeli şöyledir: Kütüphane dersiami, kitap nazırı, hafız-ı kütüb-i evvel, hafız-ı kütüb-i sani, hafız-ı kütüb-i salis, mücellid ve kâpıcı.

HEKİMOĞLU ALİ PAŞA KÜTÜPHANESİ

ORHAN M. ÇOLAK

BABASININ sarayda hekimbaşı olmasından dolayı Hekimoğlu, Hekimbaşızâde veya Hekimzâde şeklinde anılan Ali Paşa, 1689’da İstanbul’da doğmuştur. Seçkin bir ortamda yetişen ve iyi bir eğitim gören Ali Paşa, silahşor olarak saraya alınmasının ardından çeşitli kademelerde görev yapmış,

ikisi I. Mahmud, biri III. Osman döneminde olmak üzere üç defa sadrazam olmuştur. 1758’de vefat etmiş, Kocamustafapaşa’da yaptırdığı külliyedeki türbeye defnedilmiştir.¹

Ali Paşa sadaret dönemlerinde Damat İbrahim Paşanın başlattığı ıslahatların takipçisi olmuş, III. Ahmed devrinde kurulan matbaa çalışmalarını devam

Hekimoğlu Ali Paşanın vakıf mührü.

Kütüphane kadrosundaki dersiam hem ders veriyor hem de kütüphanenin işle-yişini kontrol ediyordu. Bir sanat hamisi olan Ali Paşa 1726'da Tebriz'de yanın-da memuriyete başlayan şair ve münşi Abdürrezzak Nevres'i kütüphanesinde hafız-ı kütüb olarak görevlendirmişti.⁹

Kitaplarda 1733-34 tarihli Hekimoğlu Ali Paşanın vakıf mührü görülür. Arap-çadır ve "Vakafe'l-vezirü'l-a'zam Ali Paşa ibnü'l-merhum Nuh Efendi 1146" şeklindedir.

Kütüphanede Ali Paşanın kitapla-rından başka III. Ahmed'in kızlarından Saliha Sultanın vakıf mührünü taşıyan 57 kitap vardır. Saliha Sultanın Hekimoğlu Ali Paşanın eski damadı ve kethüdası Ha-tipzâde Yahya Paşa ile olan evliliği, Yahya Paşanın Ağustos 1755'te vefatıyla sona ermiş ve Saliha Sultan Yahya Paşanın terekesinden mevrusen aldığı kitapları da Hekimoğlu Ali Paşa Kütüphanesine vakfetmiştir.

19. yüzyılın ikinci yarısında kütüpha-ne personeline dördüncü hafız-ı kütübün eklenmesi de zamanla kitap sayısının arttığını göstermektedir.¹⁰

II. Abdülhamid döneminde basılmış kataloğa¹¹ göre kütüphanede 946 eser mevcuttu. Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesinin Hekimoğlu Ali Paşa kısmında bugün 908 yazma ve 15 basma olmak üzere toplam 923 kitap vardır.¹² Aradaki fark, bazı kitapların Evkaf-ı İslâmîye Müzesine (bugünkü Türk ve İslam Eserleri Müzesi) verilmesiyle oluşmuştur.

1894 depreminde harap olan cami, kütüphane ve zaviye tamir görmüş; 1908'de yapılan bir teftişte ise eserlerden

70 kadarının eskidiği ve tamir edilip cilt-lenmesinin gerektiği ortaya çıkmıştır.

Süheyl Ünver 1937'de yazdığı bir makalede¹³ odanın üç duvarının önünün sedirle kaplı olduğunu ve kütüphaneden yararlanmak isteyen okuyucunun sedirlere oturarak önlerindeki rahlelere koydukları kitapları incelediklerini kaydediyor.

Yapının 1918'deki Fatih yangınında kullanılmayacak hale gelmesinden sonra kitaplar 1924'te Millet Kütüphanesine, 1963'te de Süleymaniye Kütüphanesine devredilmiştir. Kütüphanenin tahta üzerine ta'lik hatla yazılmış manzum kitabe-si de Türk ve İslam Eserleri Müzesindedir.

Kütüphane binası, 1966'dan sonra Millî Eğitim Bakanlığına devredilerek yine kütüphane olarak hizmet vermiş,¹⁴ bu satırların yazarı da eski bir Koca-mustafapaşalı olarak ortaokul ve lise yıllarında (1984-1989) bu kütüphanenin müdavimi olmuştur.

2002'de restore edilen bina halen Bilim Kültür ve Sanat Derneğine (BİKSAD) bağlı Uygulamalı Türk-İslam Sanatları Kütüphanesi olarak hizmet vermektedir. Z

NOTLAR

1 Orhan M. Çolak, "Arşiv Belgelerinin Işığında Sadrazam Hekimoğlu Ali Paşa'nın (1100-1171/1689-1758) Hayatı, İcraatı ve Hayratı", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arşivcilik Bölümü, İstanbul: 1998. Tez için bkz. <https://ssuzer.academia.edu/OrhanMÇolak>. Bu makale, seneler sonra bu tezden yapılmış ilk yayındır.

2 Bunlar arasında Câmî'l-ezher Şeyhi Abdullah Efendinin Arapça kaleme aldığı *Naşıhatü'l-vüzerâ*, mütercimi bilinmeyen *Tercüme-i Ravzatü's-safâ*, Abdülğani b. İsmail Nablusi (ölm. 1731)'nin *El-Keşf ve'l-beyân fî mâyetâllakbîn-nisyan* adlı eseri, Hollanda sefaretî tercümanı Petros Baromian'ın tercüme ettiği *Fen-nümây-ı Câm-ı Cem-âyin ez Fenn-i Coğrafya*, Tabib Bursalı Ali Efendinin *Tuhfe-i âliyye ve Papakogalu* adlı eserler sayılabilir.

3 Hekimoğlu Ali Paşanın hayatı ile ilgili Ömer Bosnavî'nin *Târîh-i Bosna der Zamân-ı Hekimzâde Ali Paşa*, Müminzâde Ahmed Hasib'in derlediği manzum *Mecmûa-i Tevârih*, Abdürrezzak Nevres'in *Tebriziyye-i Hekimoğlu Ali Paşa* adını taşıyan eserler vardır. Hekimoğlu Ali Paşa hayatta iken yazılan bu eserler dışında vefatından sonra oğlu İsmail Ziyaeddin Bey'in kaleme aldığı *Matalü'l-aliyye fi gurreti'l-gâliyye* adlı eseri de unutmamak gerekir.

4 *Hekimoğlu Ali Paşa Sadâretine Tevârih-i Manzûme*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi T.Y. 2993; *Hekimoğlu Ali Paşa'nın Sadâret ve Hayratı Hakkında Tevârih-i Manzûme*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi T.Y. 2962.

5 BOA, Cevdet-Maliye, 24584.

6 BOA, D. BŞM. MHF, 13669.

7 Doğan Kuban, "Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi", *İstanbul Ansiklopedisi*, IV, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 1994, s. 43.

8 VGMA, Defter No: 736, s. 67-71 ve 76.

9 Nagihan Gür, "Lâle Devrinde Yetmiş Kudretli Bir Sanat Hâmisi: Hekimoğlu Ali Paşa ve Şairleri", *Doğu-Batı*, Mayıs-Temmuz 2018, sayı: 85, s. 154.

10 BOA, EV. HMH. 746.

11 *Defter-i Hekimoğlu Ali Paşa Kütüphanesi*, İstanbul: Alem Matbaası, 1311.

12 "Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi'nde Bulunan Koleksiyonlar ve Kitap Sayıları" <http://www.suleymaniye.yek.gov.tr/Content/UploadFile/Doc/koleksiyonlar2020.pdf>, (Erişim tarihi: 4 Ekim 2020)

13 Süheyl Ünver, "Hekimoğlu Ali Paşa Kütüphanesi", *Yücel*, Mayıs 1937, s. 102.

14 T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30-18-1-2-195-30-9.

TEŞEKKÜR: Tez çalışmam sırasında Hekimoğlu Ali Paşa Camiinde imam-hatiplik görevini sürdüren Hattat Hüseyin Kutlu Hocamıza yardımları için teşekkür ederim.

